

COLLEGIUM DOCTORUM

Magyar református teológia

- ◆ Ulrich H. J. Körtner: Európai Protestáns Egyházak Közössége: története – jelenlegi témák – ökumenikus kihívások
- ◆ Rainer Fischer: Kevesebb program, tágasabb perspektíva: Vályi Nagy Ervin apologetikus, prófétai és aszketikus teológiája német szemmel
- ◆ Bogárdi Szabó István: Vályi Nagy Ervin a tanító
- ◆ Rainer Fischer: Egészségessé tesz-e a hit? Üdvösség és gyógyulás bibliai-teológiai és orvosfilozófiai szempontból
- ◆ Balla Péter: „Az Úr pedig a Lélek” – 2Kor 3,17 krisztológiai olvasata
- ◆ Kustár György: Lélek-exegézis – egy lelkigondozói exegetikai kurzus bemutatása
- ◆ Literáty Zoltán: Pál homiletikai terminusai és jelentéseik
- ◆ Gál Adél: Egy ugocsai református énekdiktáló tevékenységei

19. évfolyam
2023/2.

A Magyarországi Református Egyház
Doktorok Kollégiumának periodikája

Budapest, 2023

BALLA PÉTER

„Az Úr pedig a Lélek” – 2Kor 3,17 krisztológiai olvasata

Amikor Gerd Theissen professzor urat 80. születésnapja alkalmából köszöntöm, akkor kiváló munkájának – *Psychologische Aspekte paulinischer Theologie* (1983, második kiadása: 1993; angol fordítása: *Psychological Aspects of Pauline Theology*, 1987) – egy olyan részletét választom rövid írásom témájául, mely különösen is ihlető volt számomra, amikor a 2. Korinthusi levél 3. fejezetével foglalkoztam.¹ E könyv nagy segítségemre volt e számomra fontos kérdés megválaszolásában: hogyan segíthet nekünk a pszichológia felőli közeledés akkor, amikor azt szeretnénk megérteni, hogy mi mehetett végbe Pál gondolkodásában, amikor annak a Jézusnak követőjévé vált, akinek tanítványait korábban teljes meggyőződéssel üldözte? Theissen könyve tele van meggazdagító észrevételekkel. Csak egy példát említek itt: a Dura Europosban talált egyik freskót hívja segítségül ahhoz, hogy a 2Korinthus 3. fejezet egy nehéz részletét megvilágítsa – a lepel motívumát, melyet Pál apostol néhány soron belül többféle értelemmel is használ. A hosszabb elemzés csak néhány sorát hadd idézzük itt:²

¹ Jelen tanulmány Gerd Theissen professzor úr köszöntésére készült, 80. születésnapja alkalmából. Az angol eredeti megjelent a következő bibliográfiai adatokkal: BALLA, P.: „Now the Lord is the Spirit”: A Christological Reading of 2 Cor 3:17, in von Gemünden, P.–Merz, A.–Schwier, H. (eds.): *Resonanzen: Gerd Theissen zum 80. Geburtstag*, Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus, 2023, 99–103. A kötetet átadtuk professzor úrnak Heidelbergben, a *Peterskirchében*, 2023. április 29-én egy ünnepség keretében. A fordítást is én készítettem. Köszönöm a MRE Doktorok Kollégiuma Újszövetségi Szekció vezetőinek, hogy a magyar fordítást ismertethettem a szekció ülésén, Budapesten a Ráday Házban, 2023. augusztus 24-én. B. P.

² THEISSEN: *Psychologische Aspekte*, 126–127, fénykép a 126. oldalon; idézet az angol fordítás alapján: THEISSEN: *Psychological Aspects*, 121–122. Erre utalok két írásomban is: BALLA: *2 Corinthians*, 761; és BALLA: „From glory to glory”, 274.

A problémát talán megoldhatjuk Dura Europos freskóinak segítségével. Egy freskón a Tóra olvasását is ábrázolják, a Tóra fülkájától jobbra. [...] Az olvasótól balra áll egy letakart, ládaszerű tárgy. [...] Meglepő, hogy a tekercs tartója le van takarva. [...] A lepel hiányzik szinte az összes képen; csak a Tóra olvasásával kapcsolatban fordul elő. Itt ténylegesen egy lepel van az Ószövetségben. [...] Ezért lehetséges, hogy Pál egy konkrét gyakorlat ismerete alapján beszél e lepelről.

E rövid írásban egyetlen kérdéssel szeretnék foglalkozni, Theissen professzor úr fent említett könyve ihletése alapján: Kicsoda az „Úr” (κύριος) a 2Korinthus 3,17-ben, Pál ezen állításában: „Az Úr pedig a Lélek”? Gerd Theissen néhány érvét szeretném felhasználni (néhány további észrevétellel együtt) e tézis alátámasztására: az „Úr” a 17. versben: *Krisztus mint Isten* („Krisztus Istenként”, „Christ as God”).

Nem könnyű annak megállapítása, hogy a 2Korinthus 3,17-ben az „Úr” kifejezés kire vonatkozik, mert a vers közvetlen környezetében van egy ószövetségi utalás, és nyilvánvalóan felmerül az a lehetőség, hogy mivel az eredeti ószövetségi helyen az „Úr” kifejezés Istenre vonatkozik, így lehetséges, hogy Pál apostol is Istenre utalva használja az „Úr” (κύριος) kifejezést a 2Korinthus 3,17-ben. Lássuk e verset a tágabb szövegekörnyezetében – idézem a 2Kor 3,12–18 szakaszt (a RÚF 2014-es kiadásból):

(12) Mivel tehát ilyen reménységünk van, teljes nyíltsággal szólunk, (13) és nem úgy, mint Mózes, aki leplet tett az arcára, hogy ne lássák Izráel fiai a mulandó dicsőség végét. (14) De az ő gondolkozásuk eltompult, mert az Ószövetség felolvasásakor ugyanaz a lepel mind a mai napig felfedetlenül megmaradt, mivel az csak Krisztusban tűnik el. (15) Sőt mindmáig, valahányszor Mózeset olvassák, lepel van a szívükön. (16) De ha majd megtérnek az Úrhoz, elvétetik a lepel. (17) Az Úr pedig a Lélek, és ahol az Úr Lelke, ott a szabadság. (18) Mi pedig, miközben fedetlen arccal, mint egy tükörben szemléljük az Úr dicsőségét mindnyájan, ugyanarra a képre formálódunk át az Úr Lelke által dicsőségről dicsőségre.

A 13. versben Pál apostol a 2Móz 34,33.35 versek tartalmára utal, és a 16. versben jelentős változtatásokkal idézi a 2Móz 34,34a versrészletet.³ A változtatások miatt az eredeti ószövetségi részlet jelentéstartalma nagymértékben bővül, amikor Pál apostol az utalásában felhasználja. A magyarázók véleménye két nagy csoportba osztható a tekintetben, hogy a 3Móz 34,34a-ban Istenre utaló „Úr” kifejezés továbbra is Istenre utal-e, amikor Pál ezen ószö-

³ A változtatások ismertetéséhez lásd BALLA: 2 Corinthians, 758–760; SCHMELLER: Der zweite Brief an die Korinther, 219 „szabad idézés”-nek nevezi: „...von einem freien Zitat zu sprechen ist”.

vetségi részletet felhasználja a 2Kor 3,16-ban. A magyarázók egy csoportja úgy véli, hogy az ószövetségi háttér (2Móz 34,34a) alapján Pál apostol is Istenre kellett utaljon, amikor a 2Kor 3,16-ban az „Úr” kifejezést használja.⁴ Azonban Theissen professzor nagyon hasznos listában foglalja össze azokat az érveket, amelyek alapján Pál apostol a 16. versben az „Úr” kifejezéssel Krisztusra utal.⁵ Én meggyőzőnek találom Theissen professzor érveit:⁶

Először, nincs értelme [...] arról beszélni, hogy Mózes megtért volna a mono-teizmushoz. Másodsor, amikor az Ószövetségből idéző formula nélkül, informálisan idéznek, a *kyrios* kifejezés egyes helyeken Krisztusra utal; [...] Harmadszor, Pál kevéssel ezelőtt azt írta, hogy a lepel „Krisztusban” vétetik el; itt ehhez nyújt szentírási alátámasztást. Negyedszer, a szövegkörnyezetben következő részletben (18. v.) a *kyrios* meglehetősen bizonyosan Krisztus, hiszen a ’képmás’ kifejezés 3,18-ban és 4,4-ben Krisztusra vonatkozik. Ötödször, az *eleutheria*, ’szabadság’, kifejezés a Fiú Lelkére utal (Gal 4,6.22kk)...

Egyetértek Theissen professzorral abban, hogy a 16. versben az „Úr” kifejezés Krisztusra utal. Amint láttuk a fenti érvek között, Theissen továbbá amellet is érvel, hogy Krisztus az „Úr” a 18. versben is. Megjegyezzük, hogy a magyarázók ezen utóbbi kérdésben sem értenek egyet: vannak, akik szerint a κύριος kifejezés Istenre utal a 18. versben.⁷ Ez utóbbi nézet melletti fő érv (a 16. vershez hasonlóan) szintén az, hogy a 2Móz 34,34-re való közeli utalás miatt az egész szakaszban „Isten”-re kellett utaljon Pál apostol, amikor az „Úr” kifejezést használta.

Theissen amellet érvel, hogy az „Úr” kifejezés Krisztusra utal nemcsak a 16. versben, hanem a 18. versben is. Amint feljebb, az ötödik érvénél, a „szabadság” kifejezéssel kapcsolatban láthattuk,⁸ Theissen azzal érvel, hogy a „Lélek” és az „Isten Fia” szorosán összetartozik a Galata levél 4. fejezetében is. A 2Korinthus 3,18-ban egy genitivuszos szerkezetet találunk: καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος. Itt a πνεύματος kifejezésben a birtokos eset tekinthető „a κυρίου kifejezéssel appositio-ban álló genitivusznak” (így látja pl. Long 2015: 74).⁹ Ezt fejezi ki például a *New Revised Standard Version* fordítása is: „...for this comes from the Lord, the Spirit”.¹⁰ Egyetértek tehát Theissen pro-

⁴ Így érvel pl. KRUSE: 2 Corinthians, 134–135.

⁵ THEISSEN: Psychologische Aspekte, 135, 28. l.; angol ford. THEISSEN: Psychological Aspects, 130, 5. l.

⁶ Uo., itt néhány kihagyással az angol fordítás alapján idézem.

⁷ Lásd pl. KRUSE: 2 Corinthians, 137.

⁸ THEISSEN: Psychological Aspects, 130, 5. l.

⁹ LONG: 2 Corinthians, 74.

¹⁰ SCHMELLER, Der zweite Brief an die Korinther, 193 és 229, is emellet foglal állást kommentárjában.

fesszorral abban is, hogy a 18. versben is Krisztusra utal az „Úr” kifejezés,¹¹ azonban e nézetét még egy lépéssel szeretném tovább vinni.

A 2Korinthus 3,16–18 szakasz magyarázói általában úgy látják, hogy e versekben Pál apostol az „Úr” kifejezéssel következetesen ugyanarra utal, azaz vagy Istenre¹² vagy Krisztusra.¹³ Érdekességként megjegyezzük, hogy bár Guthrie egy harmadik lehetőség mellett érvel, azonban ő is úgy látja, hogy a 16–18. versekben Pál apostol következetesen ugyanarra utal az „Úr” kifejezéssel. Guthrie szerint e versekben az „Úr” kifejezés következetesen a Szentlélekre utal, tehát a 16. versben is, azonban az olvasó ezt csak a 17. versből tudja meg.¹⁴ Guthrie szerint tehát az „Úr” a 18. versben is a „Lélek”.¹⁵ Bár e nézettel nem értünk egyet, fontos látnunk, hogy Guthrie is azok közé tartozik, akik szerint a 16–18. versekben az „Úr” kifejezés ugyanarra utal.

Úgy látom, hogy a 2Korinthus 3. fejezet e hosszabb szakaszában valóban fontos szerepe van az ószövetségi utalásnak, azonban ezt a szerepet én másban látom, mint azok a magyarázók, akik szerint az idézet miatt Pál apostolnak Istenre kell utalnia a κύριος kifejezéssel a 2Kor 3,16–18 szakaszban. Egyetértve tehát Theissen professzorral (és másokkal) abban, hogy a 16. és a 18. versben az „Úr” kifejezés Krisztusra utal, és hangsúlyozva annak a jelenségnek a fontosságát, hogy a *Septuagintában* a Jahve név fordítása a görög κύριος szó (amint ezt például Sampley is kiemeli),¹⁶ felvetem azt a tézist, hogy a 2Korinthus 3,17-ben Pál apostol *Krisztusra mint Istenre* utal, amikor ezt írja: „Az Úr pedig a Lélek”.

Bultmann is helyesen hangsúlyozza a 2Korinthus 3. fejezetében a 16., 17. és 18. versek közötti szoros kapcsolatot. Rámutat, hogy a 17a vers „exegetikai igazolást nyújt ahhoz a következtetéshez, amelyet [Pál] 2Móz 34,34-ből von le: a κύριος (Χριστός)-hoz térés a πνεῦμα-hoz térést jelenti: a szövegben a 'κύριος' a 'πνεῦμα'-t jelenti...”.¹⁷ Bultmann továbbá amellet is érvel, hogy a 17b vers a teljes szövegkörnyezet számára vonja le a következtetést: „a πνεῦμα által adatik az ἐλευθερία”.¹⁸ Ez az ἐλευθερία, „szabadság”, ugyanaz, mint a παρρησία, „nyíltság” a 12. versben.¹⁹ Bultmann hozzáteszi, hogy „a 17. versben Pál nemcsak az apostolra és παρρησία-jára gondol, hanem ál-

¹¹ Lásd THEISSEN: *Psychologische Aspekte*, 144.

¹² Így látja pl. MATERA: *II Corinthians*, 95–97; THRALL: *A Critical and Exegetical Commentary*, 272–274, 282–283, lásd utóbbi exkurzusát a 17a versrészletről a 278–282. oldalon.

¹³ Így érvel pl. BULTMANN: *Der zweite Brief an die Korinther*, 92–93, 98–100; GRÄSSER: *Der zweite Brief an die Korinther*, 140–144.

¹⁴ GUTHRIE: *2 Corinthians*, 225.

¹⁵ Uo., 226.

¹⁶ SAMPLEY: *The Second Letter to the Corinthians*, 68.

¹⁷ BULTMANN: *Der zweite Brief an die Korinther*, 92.

¹⁸ Uo., 93.

¹⁹ Uo.

talában a keresztyénekre, és pozitívan ki akarja tágítani a 16. vers gondolatait; a 16. vers a 18. vershez kapcsolódik a 17. versen keresztül”²⁰ Barnett további érvet hoz fel amellet, hogy a 16. versben Krisztusra történik utalás:

„Habár e versben sokan Jahvéra utalást látnak az 'Úr' kifejezésben, amint Jahvéról van szó az ószövetségi részletben, amelyre Pál utal, Pálnak a 14. versben írt szavai, 'csak *Krisztus*ban tűnik el [a lepel]', krisztológiai azonosítást ad az 'Úr' kifejezésnek ebben a versben is”²¹

Barnett (hasonlóan Bultmannhoz) szintén úgy látja, hogy a 17. versben „Pál azt mondja el, hogy ki az az 'Úr', akihez az előző versben 'megtér' [az ember]”²² A 18. verssel (és a 2Kor 4,4.6 versekkel) kapcsolatban Barnett kijelenti: „Az evangélium által az a Valaki, akit mint egy tükörben szemlélünk, a megdicsőült ember, az Úr Jézus Krisztus, aki Istennek megdicsőült, visszatükrözött képe”²³ E fenti érvekkel egyetértve, és ezeket egy lépéssel kiegészítve, a 2Móz 34,34-ra utalás jelentőségét Pál apostol gondolatmenetében én abban látom, hogy Pál apostol Jézus Krisztusra ezen utalás segítségével is mint isteni lényre utal a 2Kor 3,16–18 szakaszban, és így ezen belül a 17. versben is.

Összefoglalva: a 16. és 18. vers mint közvetlen szövegkörnyezet alapján, valamint egy olyan ószövetségi részletre utalás alapján, amelyben a κύριος kifejezés előfordul, e rövid írás elején feltett kérdést – Kicsoda az „Úr” (κύριος) a 2Korinthus 3,17-ben? – így válaszolom meg: amikor Pál ezt írja: „Az Úr pedig a Lélek”, *Krisztusra mint Istenre* utal, mintha ezt értené e kifejezésen: „Krisztus, aki Isten, Ő a Lélek”. Ha így van, akkor a 2Korinthus 3,17 is a jelentős páli krisztológiai textusok körébe tartozik. E rövid tanulmány kereteit szétfeszítené, ha ezek alapján még azt is tárgyalnánk, hogy ez a vers milyen jelentőséggel bír a Szentháromság tana tekintetében (vö. 2Kor 1,18–22; 13,13).

Gerd Theissen egy inspiráló tanár – hadd tanítson továbbra is bennünket többféle területen, például abban, hogy ha a teológia más tudományterületekkel (közöttük a pszichológiával) kapcsolatba lép, az hogyan gazdagíthatja meg az Újszövetség megértését, vagy abban is, hogy ókori források (mint például egy freskó Dura Europosban) hogyan vethetnek fényt egyes újszövetségi textusok értelmére, és különösen abban is, hogy nehéz textusok exegetikai részletei hogyan segíthetnek bennünket Isten jobb megismerésében, akár *Krisztusnak mint Istennek* jobb megismerésében.

²⁰ Uo.

²¹ BARNETT: The Second Epistle to the Corinthians, 198–199 (dőlt betű és szögletes zárójel az eredetiben).

²² Uo., 199 (az eredetiben nem szerepel az „ember” kifejezés, hanem Barnett általános alanyt használ: „to whom one 'turns'”, B. P.).

²³ Uo., 206.

Felhasznált irodalom

- ◆ BALLA, P.: 2 Corinthians, in Beale, G. K.–Carson, D. A. (eds.): *Commentary on the New Testament Use of the Old Testament*, Grand Rapids, Baker Academic, 2007, 753–783.
- ◆ BALLA, P.: „From glory to glory” – Paul’s use of the Old Testament in 2 Corinthians 3, in Belezos, C. J. (ed.): *Saint Paul and Corinth*, Vol. 1, Athens, Psychogios Publications, 2009, 265–279.
- ◆ BARNETT, P.: *The Second Epistle to the Corinthians* (NICNT), Grand Rapids –Cambridge, Eerdmans, 1997.
- ◆ BULTMANN, R.: *Der zweite Brief an die Korinther* (KEK), Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1976.
- ◆ GRÄSSER, E.: *Der zweite Brief an die Korinther, Kapitel 1,1–7,16* (ÖTK 8/1), Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus, 2002.
- ◆ GUTHRIE, G. H.: *2 Corinthians* (BECNT), Grand Rapids, Baker Academic, 2015.
- ◆ KRUSE, C. G.: *2 Corinthians: An Introduction and Commentary*, Revised Edition (TNTC 8), Downers Grove–Nottingham, Inter-Varsity Press, 2015.
- ◆ LONG, F. J.: *2 Corinthians: A Handbook on the Greek Text* (BHGNT), Waco, Baylor University Press, 2015.
- ◆ MATERA, F. J.: *II Corinthians: A Commentary* (NTL), Louisville–London, Westminster John Knox Press, 2003.
- ◆ SAMPLEY, J. P.: *The Second Letter to the Corinthians: Introduction, Commentary, and Reflections* (NIB XI), Nashville, Abingdon Press, 2000, 1–180.
- ◆ SCHMELLER, Th.: *Der zweite Brief an die Korinther, Teilband 1, 2Kor 1,1–7,4* (EKKNT VIII/1), Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlagsgesellschaft, 2010.
- ◆ THEISSEN, G.: *Psychologische Aspekte paulinischer Theologie*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, ²1993.
- ◆ THEISSEN, G.: *Psychological Aspects of Pauline Theology* (Eredeti címe: *Psychologische Aspekte paulinischer Theologie*, 1983), Philadelphia, Fortress Press, 1987.
- ◆ THRALL, M. E.: *A Critical and Exegetical Commentary on the Second Epistle to the Corinthians*, Volume I: Introduction and Commentary on II Corinthians I–VII (ICC), London–New York, T & T Clark, 2004.